

Ks. Antoni Paciorek, *Drugi List do Koryntian. Wstęp, przekład z oryginału, komentarz* (Nowy Komentarz Biblijny. Nowy Testament VIII; Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2017). 624 s. PLN 74.95 . ISBN 978-83-779-78-054

KS. MARIUSZ SZMAJDZIŃSKI

e-mail: mar.sz:maj@hoga.pl

ORCID: 0000-0001-5577-8993

Komentarz biblijny jest najdojrzalszym owocem pracy naukowej egzegety-teologa. Jest to bowiem nie tylko analityczne opracowanie poszczególnych perykop pewnej księgi Pisma Świętego, ale także szczegółowe omówienie wprowadycyjne, przedstawienie i ocena różnych propozycji interpretacyjnych, a przede wszystkim teologiczna synteza i własny przekład, który jest zwieńczeniem wysiłków egzegetycznych. Od ponad dziesięciu lat polska biblistyka jest regularnie wzbogacana takimi twórczymi owocami badań biblistów w postaci kolejnych tomów, jakie ukazują się w serii „Nowy Komentarz Biblijny”. Jednym z jej inicjatorów i redaktorów jest ksiądz profesor Antoni Paciorek, długoletni wykładowca Instytutu Nauk Biblijnych KUL. Jest to już trzeci tom przygotowany przez niego. Dwa pierwsze to komentarze do Ewangelii wg św. Mateusza. Pierwsza jego część, obejmująca rozdziały 1–13, była inauguracyjnym tomem całej serii, druga – to komentarz do rozdziałów 14–28. Opublikowane tomy stanowią przykład zainteresowań i badań na polu biblijnym autora. Jest On bowiem znany jako badacz Ewangelii synoptycznych i Listów Pawłowych. Dość wspomnieć w pierwszym przypadku książkę „Q – Ewangelia galilejska” (Lublin 2001), która jest najobszerniejszym i najdokładniejszym naukowym opracowaniem teorii Q. Zwieńczeniem tych badań są między innym wspomniane obszernie komentarze.

W języku polskim ukazały się do tej pory dwa, różne co do wielkości, komentarze do 2 Kor: ks. prof. Eugeniusza Dąbrowskiego (*Listy do Koryntian. Wstęp – przekład z oryginału – komentarz* [Pismo Święte Nowego Testamentu VII; Poznań: Pallottinum 1965]) i o. prof. Hugolina Langkammera (*Pierwszy i Drugi List do Koryntian* [Biblia Lubelska; Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1998]). Wśród pism NT ten List jest jednym z trudniejszych. Przedstawia on złożoną problematykę teologiczną, trudności w posłudze apostołskiej św. Pawła, a przede wszystkim budzi kontrowersję pod względem jedności literackiej. Zwłaszcza na ten ostatni temat powstało bardzo wiele interpretacji, które dowodzą, że obecne pismo składa się z czterech lub nawet pięciu pomniejszych części, pisanych w różnym czasie i odmiennych okolicznościach (przykładowo: [1] 1,1–2,13 + 7,5–16;

[II] 2,14–7,4; [III] 8,1–9,15 [lub 8,1-24 i 9,1-15]; [IV] 10,1–13,13). Wszystkie te zagadnienia zostały podjęte w komentarzu.

Omawiany tom pozostaje w swoim ogólnym schemacie zgodny z założeniami całej serii NKB. Są one schematycznie przedstawione już w tytule: wstęp, przekład z oryginału i komentarz. Taki układ jest bardzo przejrzysty i ułatwia czytelnikowi odnalezienie potrzebnych zagadnień. Zresztą jest on także spotykany w wielu seriach komentarzy obcojęzycznych (np. „The Anchor Bible” czy „The New International Commentary on the Old/New Testament”). W serii NKB jest również zamieszczona bibliografia oraz inne niezwykle przydatne wskazówki, jak: wykaz skrótów, transliteracja i różnego rodzaju indeksy (autorów oraz tekstów biblijnych i pozabiblijnych).

W obszernym wstępie (s. 25-100) ks. Paciorek omawia środowisko korynckie, problem autorstwa, jedności literackiej, strukturę i teologię 2 Kor oraz wydarzenia z życia św. Pawła (jego wizyty w Koryncie i przeprowadzona zbiórka pieniędzy). Bardzo cenny jest pierwszy rozdział: „Korynt i Kościół w Koryncie” (s. 27-30). W tym kontekście należy pamiętać, że autor komentarza to nie tylko biblista, ale również filolog klasyczny. Jego znajomość historii i literatury grecko-rzymskiej można zauważyć w licznych miejscach komentarza, ale w tym rozdziale w sposób szczególny. Syntetycznie, bez niepotrzebnych zawłości, została ukazana sytuacja społeczna, kulturowa i religijna Koryntu przed przybyciem Apostoła Narodów i w czasach jego działalności, łącznie z wręcz przysłowiową już prostytutką w tym mieście. Zdaniem autora w I w. po Chr. traciła ona swój dominujący wymiar na obszarach Koryntu. Dużym powodzeniem za to cieszyły się wciąż igrzyska istryjskie. W sposób merytorycznie poprawny zostały tu także wykorzystane 1–2 Kor jako świadectwa epoki i środowiska, mówiące o podziałach pomiędzy Żydami a Grekami (1 Kor 12,13), wolnymi a niewolnikami (1 Kor 7,21-23; 12,13), mężczyznami a kobietami (1 Kor 7; 11,3-15; 14,34-35) czy bogatymi a biednymi (1 Kor 11,22) oraz ukazujące religijną proveniencję mieszkańców Koryntu, którzy przyjęli wiarę w Chrystusa (np. „wiedza [1 Kor 8,1], „wolność” [2 Kor 3,17], „duchowy” [1 Kor 15,44-46]). Czytając ten rozdział, można wręcz odczuć smak tego środowiska, w którym św. Paweł już za pierwszym razem spędził półtora roku, a potem „utrzymywał żywy kontakt z Kościołem korynckim” (s. 29).

Następnie ks. Paciorek omawia kwestię autorstwa (s. 30-31) i integralności 2 Kor (s. 31-42). O ile ta pierwsza nie nastrecza żadnych trudności, gdyż to pismo od czasów starożytności chrześcijańskiej zgodnie przyjmuje się jako list Pawłowy (nawet Marcjon umieścił go w swoim kanonie, co zostało zaznaczone w komentarzu [s. 31]), o tyle jego spójność literacka budziła i wciąż budzi kontrowersje. Autor komentarza najpierw przedstawia wyniki badań i rozczłonkowanie tekstu, o czym wspomniano wcześniej, „ukazując argumenty przemawiające za odrębnością danego fragmentu, a także te, które owej odrębności przeczą”

(s. 32). To trudne, i dla wielu nawet wytrawnych egzegetów nużące, zagadnienie zostało przedstawione bardzo przystępnie. W tej części omówienia ks. Paciorek podchodzi do tematu całkowicie bezstronnie, chcąc – zgodnie z wymogami naukowego komentarza – przedstawić wyniki dotychczasowych badań i osiągnięć. Należy zauważyć, że bardzo często przy omawianiu tak trudnego i złożonego zagadnienia brak jest rzeczowego i spokojnego, można powiedzieć „na chłodno”, podejścia. Można się na tym przykładzie uczyć od profesora prezentacji różnych, zgoła odmiennych, stanowisk. Nie oznacza to, że autor na tym poprzestaje. Otóż, po tych wszystkich hipotezach – które mają swoje argumenty i kontrargumenty – zostało powiedziane, że „coraz częściej pojawia się przekonanie o nieskuteczności klasycznej (tzn. stosowanej do tej pory – objaśnienie M.Sz.) krytyki dla rozwiązania problemu jednolitości 2 Kor” (s. 37). Dlatego autor analizuje w dalszej kolejności „odwołanie się do badań retoryki starożytnej, lingwistyki tekstu oraz pracy redaktorów starożytnych pism” (s. 37). Dokładne omówienie (s. 37-40), poparte przykładami (np. mowa *De corona* Demostenesa, różnica między koherencją a kohezją czy wkład redaktora na ostateczną rolę pisma), prowadzi do stwierdzenia, że stosowanie tych reguł bardzo często opiera się na przyjętych wcześniej założeniach (np. bardzo dobra znajomość Pawła dzieł autorów starożytnych [Demostenesa, Platona, Izokratesa czy Cyceroną]) albo na błędach metodologicznych (np. mieszaniu gatunku retorycznego i epistolarnego albo braku uwzględnienia różnicy pomiędzy koherencją a kohezją tekstu). Ponownie widać tutaj u autora komentarza umiejętność łączenia wykształcenia biblijnego i klasycznego, a także pasji literaturoznawcy. Ostatecznie ks. Paciorek opowiada się za jednością literacką 2 Kor, gdyż „na podstawie dotychczasowej historii badań można raczej wykluczyć skomplikowane hipotezy kompilacji [...] przy czym istnieje możliwość, iż to pismo powstawało w kolejnych odstępach czasu, a zatem rozdz. 10–13 zostały napisane po sporządzeniu rozdz. 1–9” (s. 42). Książę Profesor unika tutaj nie tylko dzielenia 2 Kor na liczne listy, ale także przedstawiania ich kolejności. Przyjmuje jedynie, że fragment 6,14–7,1 mógł pierwotnie znajdować się po 9,15, stanowiąc pomost pomiędzy rozdziałami dziewiątym i dziesiątym. Dziwić może tutaj brak osobnej bibliografii na zakończenie rozdziału. Są, co prawda, liczne przypisy (w liczbie 49 na 12 stronach) zawierające odniesienia do odpowiednich publikacji, jednak czytelnicy kolejnego tomu komentarza w tej serii przywykli już do takiej bibliografii zbiorczej. Brak jej także po rozdziałach drugim, piątym, szóstym, siódmym i ósmym.

Kolejne rozdziały dotyczą równie złożonych i badanych przez egzegetów zagadnień, a mianowicie rekonstrukcji następstw listów i wizyt (s. 42–45) oraz nieudanej wizyt w Koryncie (s. 46–49). Autor przyjmuje, że Paweł odwiedził Korynt trzykrotnie. Druga wizyta, przemilczana przez św. Łukasza w *Dziejach Apostolskich*, miała miejsce po napisaniu 1 Kor, a przed tzw. listem w łzach, który

– zdaniem autora – zaginał. Jej powodem były nie tylko rozłąmy w tamtejszej wspólnocie, ale również pogorszenie się i tak już złej sytuacji, o której mowa w 1 Kor. Z kolejnych wydarzeń biograficznych, jakie pojawiają się w 2 Kor, została omówiona kwestia zbiórki pieniędzy przeprowadzonej przez św. Pawła w założonych przez niego wspólnotach „na rzecz świętych w Jerozolimie” (s. 50-56). Autor komentarza rozpoczyna od przedstawienia sytuacji ekonomicznej w Jerozolimie, co pozwala zrozumieć rzeczywistą potrzebę organizowanej przez Apostoła Narodów kolekty. Jej przyczyną nie była tylko klęska głodu w czasach cesarza Klaudiusza, ale także wysokość podatków, jakimi byli objęci Żydzi w Judei. Dochodziły one nawet do 45% dochodów. Sam Paweł natomiast – jak zaznacza ks. Paciorek – nadał jej znaczenie teologiczne. Była ona „przede wszystkim czynem braterskiej miłości (2 Kor 8,8.24)” (s. 55).

Po tych zagadnieniach historyczno-krytycznych oraz biograficznych ks. Paciorek przechodzi do omówienia zagadnień literackich i teologicznych 2 Kor. W pierwszym przypadku zostały przedstawione propozycje struktury tego listu (s. 57-62): retoryczna (zgodna z klasycznymi regułami retoryki), chiastyczna (wg G. Segalla) oraz treściowa. Autor opowiada się za tą ostatnią, wyróżniając w 2 Kor – oprócz wstępu (1,1-11) i zakończenia (13,11-13) – pięć części: [I] 1,12–2,13 – obrona apostołskiego postępowania; [II] 2,14–7,4 – apostołat Pawła; [III] 7,5-16 – skrucha Koryntian i radość Pawła /powrót Tytusa/; [IV] 8,1–9,15 – sprawa kolekty; [V] 10,1–13,10 – wielka apologia. Ta struktura jest wyznacznikiem dla podziału tekstu w tłumaczeniu oraz komentarzu. Teologia 2 Kor (s. 62-67) zawiera cztery punkty: chrystologię, eklezjologię, misjologię i eschatologię. Każda z tych wykładni została poparta cytataми i omówiona w kontekście Listów Pawłowych. Tu szczególnie jest odczuwalny brak bibliografii podsumowującej to zagadnienie.

Zwykle zagadnienia teologiczne stanowią ostatnią część rozdziału w komentarzach biblijnych. Tak też jest w tomach ukazujących się w serii NKB. Książka Paciorek we wstępie zamieścił jednak jeszcze dwa rozdziały, a mianowicie przekład całego 2 Kor (s. 68-79) oraz omówienie poszczególnych perykop (s. 79-100). Jest to przykład wyjścia czytelnikowi naprzeciw. Ktoś, kto chce zapoznać się w danym momencie jedynie z treścią listu oraz z głównym jego przesłaniem, nie musi szukać odpowiedniego fragmentu w wielkim tomie i przechodzić przez całość wywodów egzegetycznych. To swoiste *novum* w serii NKB mogłoby wejść na stałe do kolejnych tomów.

Druga części tomu to tekst i komentarz (s. 101-565). Cały 2 Kor jest podzielony na 48 perykop, które ks. profesor poddaje szczegółowej analizie egzegetyczno-teologicznej. Czytelnicy komentarzy tej serii są już zaznajomieni ze stałym układem każdej jednostki. Wygląda on następująco: tłumaczenie tekstu, aparat krytyczny, zagadnienia literackie, egzegeza, podsumowanie kerygmatyczne,

bibliografia. Jest to przykład wzorcowego wręcz omówienia tekstu biblijnego. Uwzględni się bowiem w ten sposób jego różne aspekty, co pozwala na rzetelną analizę. Jednak i w tym przypadku ks. Paciorek wprowadził coś nowego do swojego dzieła. Do tej pory bowiem w części egzegetycznej odniesieniem do wersetu biblijnego był jedynie jego numer. To sprawiało, że czytelnik, jeżeli nie pamiętał treści tekstu, musiał powracać kilka (albo nawet kilkanaście czy kilkadziesiąt) stron wcześniej. W komentarzu do 2 Kor nie ma już takiej potrzeby. Jego autor bowiem podaje omawiany tekst w przekładzie i transliteracji w części egzegetycznej. W ten sposób czytelnik ma przed sobą analizowany werset w całej pełni. To naprawdę wielka pomoc! Pozostaje ponownie życzyć, aby w każdym kolejnym tomie zastosowano tę zasadę. Wkład ks. Paciorka do komentarza jako redaktora NKB ożywia i tak dobrze rozwijającą się serię.

Seria NKB zamieszcza także ekskursy, które mają pomóc czytelnikowi w zrozumieniu tła omawianego zagadnienia. Bardzo często wyjaśniają one szczególnie trudne wersety, symbole czy zjawiska, będące przedmiotem dyskusji wśród biblistów. W komentarzu do 2 Kor autor zamieścił trzy takie szczegółowe objaśnienia: [I] „Pan jest Duchem, gdzie zaś Duch Pana, tam wolność” (2 Kor 3,17); [II] Przeciwnicy Pawła w Koryncie; [III] Cierń w ciele (2 Kor 12,7). W pierwszym ekskursie (s. 216-223), wyjaśniającym trudny pod względem gramatycznym tekst, ks. Paciorek proponuje, aby rzeczownik *kyrios* odnieść do poprzedzającego wersetu (w. 16: „Kiedy zaś zwraca się do Pana, zasłona opada”). Paweł w ten sposób, odwołując się do Wj 34,34, wykazuje wyższość Nowego Przymierza nad Starym. Jest to możliwe dzięki temu, że Pan jest Duchem Nowego Przymierza, dającym wolność, czyli usunięcie niewiedzy o Chrystusie i dostęp do Boga bez lęku. Drugi ekskurs jest szczególnie ważny, ponieważ dokonuje identyfikacji przeciwników św. Pawła, a ich wystąpienie stało się jednym z powodów napisania listu (s. 433-449). Po szczegółowych badaniach, np. zarzutów stawianych apostołowi, autor doszedł do wniosku, że owi oponenti wywodzili się z dwu różnych frakcji: tzw. *judaizantes*, czyli tych, którzy nawoływali nowo nawróconych chrześcijan do przestrzegania przepisów Prawa Mojżeszowego, oraz korynccy pregnostycy. Choć ich pochodzenie i przekonania były odmienne, „sprzymierzili się w swoim sprzeciwie wobec Pawła” (s. 449), widząc w nim wielkie zagrożenia dla swoich poglądów i możliwość utraty zwolenników. W końcu słynny „oścień dla ciała” (2 Kor 12,7) jest tematem trzeciego ekskursu (s. 517-524). To zagadkowe stwierdzenie również doczekało się wielu interpretacji. Rozumiano je jako opozycję (przeciwników) Pawła lub jakąś jego słabość czy przewlekłą chorobę (febra, bóle głowy, epilepsja, choroba oczu). Ksiądz Paciorek, zaznaczając wyraźnie, że ta kwestia jest wręcz niemożliwa do jednoznacznego rozwiązania (aczkolwiek musiała być dobrze znana Koryntianom, skoro apostoł wspomina o niej tak bardzo ogólnie, a jednocześnie w tak

ważnym miejscu 2 Kor) opowiada się za migreną jako „przewlekłą chorobą, powracającą i bardzo uciążliwą” (s. 524). Szkoda, że zostały wybrane tylko te zagadnienia. Komentarz można byłoby wzbogacić przynajmniej o jeszcze jeden ekskurs, a mianowicie rolę Tytusa w posłudze apostołskiej św. Pawła.

Do komentarza w sposób organiczny przynależy bibliografia. Została ona zamieszczona na s. 567-585. Autor dzieli ją na komentarze (dawniejsze i nowsze) oraz inne opracowania. Ponadto odsyła on do spisów bibliograficznych poświęconych tylko 2 Kor. Wspomniane wcześniej wykaz skrótów (s. 11-23) i indeksy (s. 587-611) skutecznie pomagają czytelnikowi w posługiwaniu się tym obszernym tomem.

Komentarz ks. profesora należy przyjąć z wielkim uznaniem i wdzięcznością, pamiętając, że jest to pierwsze po ponad pięćdziesięciu latach tak obszerne opracowanie jednego z trudniejszych pism NT.